

Authors' contribution/
Wkład autorów:
A. Study design/
Zaplanowanie badań
B. Data collection/
Zebranie danych
C. Statistical analysis/
Analiza statystyczna
D. Data interpretation/
Interpretacja danych/
E. Manuscript
preparation/
Przygotowanie tekstu
F. Literature search/
Opracowanie
piśmiennictwa
G. Funds collection/
Pozyskanie funduszy

**DIVERSIFICATION OF THE SOCIAL DEVELOPMENT
OF PODKARPACIE PROVINCE COMMUNES**

**ZRÓŻNICOWANIE ROZWOJU SPOŁECZNEGO GMIN WOJEWÓDZTWA
PODKARPACIEGO**

Karol Sołek^{1(A,B,C,D,E,F,G)}, **Bożena Sowa**^{2(D,E,F)}

¹Institute of Agricultural and Food Economics-National Research Institute
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - Państwowy Instytut Badawczy
²University of Rzeszow, Faculty of Economics
Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Ekonomii

Sołek, K., Sowa, B. (2019). Diversification of the social development of Podkarpackie Province communes/
Zróżnicowanie rozwoju społecznego gmin województwa podkarpackiego. *Economic and Regional Studies*,
12(1), p. 45-55. <https://doi.org/10.2478/ers-2019-0005>

REVIEW ARTICLE

JEL code: R5

Submitted:
August 2018

Accepted:
January 2019

Tables: 2
Figures: 3
References: 13

Summary

Subject and purpose of work: The aim of the research was to determine the diversity of social development of all communes in the Podkarpackie province in two research periods of 2003 and 2013. **Materials and methods:** All functions such as LHDl were tested. The variant was used to group communes in the variant, comparing the Hellwig's Taxonomic Development Meter based on the results analysis. Selection of own diagnostics was done in a natural way using TMR measures. **Results:** There is a positive decline in the number of communes in the lowest class by two units. At the same time, the number of four of two socially most developed groups decreased, and the number of communes with an average development level for growth. Communes that have maintained the position of socially the strongest in the region for years are: Krosno and Boguchwała. The largest increase over the analyzed years was recorded in Rzeszów, Trzebownisko, Przemyśl and Ostrów communes. **Conclusions:** The indicator analysis shows that the province is developing. This development is very diverse in a particular society in the Podkarpackie region, central and north-west.

Keywords: Self-government, European Union, funds, social development, Podkarpackie

ARTYKUŁ PRZEGLĄDOWY

Klasyfikacja JEL: R5

Zgłoszony:
sierpień 2018

Zaakceptowany:
styczeń 2019

Tabele: 2
Rysunki: 3
Literatura: 13

Streszczenie

Przedmiot i cel pracy: Celem badań była próba określenia zróżnicowania rozwoju społecznego wszystkich gmin na terenie województwa podkarpackiego w dwóch okresach badawczych 2003 i 2013 roku. **Materiały i metody:** Badaniom poddano wszystkie gminy z terenu województwa podkarpackiego, zastosowano wskaźnik rozwoju społeczności lokalnych LHDl. Do pogrupowania gmin w klasy wykorzystany został wzór, oparty na wielowymiarowej analizie porównawczej Taksonomiczny Miernik Rozwoju Hellwiga. Dobór zmiennych diagnostycznych dokonany został w oparciu o literaturę przedmiotu, zgodnie z przyjętą koncepcją rozwoju lokalnego. Przy podziale obiektów wykorzystano średnią i odchylenie standardowe TMR. **Wyniki:** Zauważa się pozytywny proces spadku liczby gmin z najniższej klasy o dwie jednostki. Jednocześnie spadła liczebność czterech gmin z dwóch najlepiej rozwiniętych pod względem społecznym grup, na rzecz wzrostu liczebności gmin o przeciętnym poziomie rozwoju. Gminy, które od lat utrzymują pozycję najsilniejszych społecznie w regionie to gmina miejska Krosno, Boguchwała. Największy wzrost na przestrzeni badanych lat zanotowała gmina miejska Rzeszów, Trzebownisko, Przemyśl oraz Ostrów. **Wnioski:** Z analizy wskaźnikowej wynika, że województwo się rozwija. Jednak rozwój ten jest bardzo zróżnicowany w poszczególnych gminach. Najszybszy rozwój społeczny dokonuje się w rejonie centralnym i północno-zachodnim Podkarpackia.

Słowa kluczowe: Samorząd, Unia Europejska, fundusze, rozwój społeczny, Podkarpackie

Address for correspondence/ Adres korespondencyjny: dr inż. Karol Sołek (ORCID 0000-0002-1675-2085), Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - Państwowy Instytut Badawczy, Zakład Rachunkowości Rolnej, ul. Świętokrzyska 20, Warszawa, Polska; tel +48 665-975-847; e-mail: karolsolek@o2.pl; dr Bożena Sowa (ORCID 0000-0001-6873-0438), Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Ekonomii, Źwierkińskiej 2, 35-601 Rzeszów, Polska; tel. +48 17 872-16-12; e-mail: bozena.sowa@wspia.eu

Journal indexed in/ Czasopismo indeksowane w: AgEcon Search, AGRO, BazEkon, Index Copernicus Journal Master List, ICV 2017: 100,00; Polish Ministry of Science and Higher Education 2015-2018: 9 points/ AgEcon Search, AGRO, BazEkon, Index Copernicus Journal Master List ICV 2017: 100,00; Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego 2015-2018: 9 punktów. **Copyright:** © 2019 Pope John Paul II State School of Higher Education in Białka Podlaska, Karol Sołek, Bożena Sowa. All articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

Introduction

Development of local government units is a long process of deliberate changes aimed at improving the actual state of the area. Functioning and development of territorial self-government depends on many factors - social, economic or environmental, which define development perspectives of territorial communities. The socio-economic development is directly influenced by the activities of local authorities, whose duty is first of all to meet social needs (Stasiak E., 2016). Considering social development in the Podkarpackie province, the authors have attempted to determine the diversity of this development in all communes in the province. Podkarpackie province was established on the basis of the state government reform on January 1, 1999 (Regulation of the Council of Ministers 1998). It was established as a result of merging former provinces: Rzeszów, Przemyśl, Krosno (without several communes) and partly Tarnobrzeg and Tarnów. It covers an area of 17846 km², which ranks it in 11th place in Poland (PBPP 2013). The area of the province is inhabited by 2 128 483 inhabitants in 46 cities, 2 164 rural villages constituting 1 530 villages, 160 communes, 21 districts and 4 cities with district rights. It is a region, in the administrative sense, the most southerly, with a large internal diversity. The largest cities of the province are: Rzeszów (183.6 thousand), Przemyśl (63.4 thousand), Stalowa Wola (63.4 thousand), Mielec (60.9 thousand), Tarnobrzeg (48.1 thousand), Krosno (47.1 thousand), Dębica (46.7 thousand), Jarosław (38.9 thousand), Jasło (36.9 thousand) (Central Statistical Office 2014). The rest are mostly small, numbering a few thousand inhabitants of the City or Commune. In the administrative division of the province, 21 districts and 160 communes were distinguished. A large number of communes with a small number of larger cities in the region (it is difficult to talk about large ones, as only the capital of the province has more than 100,000 inhabitants) and the peripheral location of the entire region, further enhances the peripherality of most communes. With limited communication access, the region's developmental difficulties worsen.

The Podkarpackie province is peripherally located in terms of domestic and continental economic centers. It is adjacent to provinces of a similar nature and level of economic development. From the north with Lubelskie province, from the north-west with Świętokrzyskie province and from the west with Małopolskie province. Only the latter is characterized by higher level of economic development assessed by the amount of GDP per capita. Neighborhood of economically weak regions with similar and equally large development problems considered in the context of potential markets, labor markets or in the aspect of modern development factors related to progress, innovations and possibilities of their flow into the region should be perceived in terms of weaknesses resulting from the location of the province.

The reasons for developmental problems of the region should be seen in the triad of traits associated with:

Wstęp

Rozwój jednostek samorządu terytorialnego, to długi proces zmian o charakterze celowym, zmierzającym do poprawy stanu faktycznego obszaru. Funkcjonowanie i rozwój samorządu terytorialnego zależy od wielu czynników – społecznych, ekonomicznych czy też środowiskowych, które określają perspektywy rozwojowe wspólnot terytorialnych. Na rozwój społeczno-gospodarczy wpływa bezpośrednio działalność władz lokalnych, której obowiązkiem jest przede wszystkim zaspokajanie potrzeb społecznych (Stasiak E. 2016). Biorąc pod uwagę rozwój społeczny na terenie województwa podkarpackiego, autorzy dokonali próby określenia zróżnicowania tego rozwoju na terenie wszystkich gmin w województwie. Województwo podkarpackie zostało utworzone na mocy reformy samorządowej państwa dnia 1 stycznia 1999 roku (Rozporządzenie Rady Ministrów 1998). Powstało ono w wyniku połączenia byłych województw: rzeszowskiego, przemyskiego, krośnieńskiego (bez kilku gmin) oraz częściowo tarnobrzegskiego i tarnowskiego. Zajmuje powierzchnię 17846. km², co plasuje go pod względem wielkości na 11 miejscu w kraju (PBPP 2013).

Obszar województwa zamieszkuje 2 128 483 mieszkańców w 46 miastach, 2 164 miejscowościach wiejskich tworzących 1530 sołectw, 160 gmin, 21 powiatów oraz 4 miasta na prawach powiatu. Jest to region, w sensie administracyjnym, najbardziej wysunięty na południowy wschód, o dużym wewnętrznym zróżnicowaniu. Największe miasta województwa to: Rzeszów (183,6 tys.), Przemyśl (63,4 tys.), Stalowa Wola (63,4 tys.), Mielec (60,9 tys.), Tarnobrzeg (48,1 tys.), Krosno (47,1 tys.), Dębica (46,7 tys.), Jarosław (38,9 tys.), Jasło (36,9 tys.) (GUS 2014). Pozostałe to w większości małe, liczące po kilka tysięcy mieszkańców Miasta lub Gminy. W podziale administracyjnym województwa wyodrębniono 21 powiatów i 160 gmin. Duża liczba gmin przy niewielkiej liczbie większych miast w regionie (trudno mówić o dużych, gdyż tylko stolica województwa liczy powyżej 100 tys. mieszkańców) i peryferyjnym położeniu całego regionu, jeszcze bardziej potęguje peryferyjność większości gmin. Przy ograniczonej dostępności komunikacyjnej pogłębiają się trudności rozwojowe regionu.

Województwo podkarpackie jest peryferyjnie położone względem krajowych i kontynentalnych centrów gospodarczych. Sąsiaduje ono z województwami o podobnym charakterze i poziomie rozwoju gospodarczego. Od północy z województwem lubelskim, od północnego zachodu z województwem świętokrzyskim oraz od zachodu z województwem małopolskim. Jedynie to ostatnie charakteryzuje się wyższym poziomem rozwoju gospodarczego, ocenianym wielkością PKB przypadającą na jednego mieszkańca. Sąsiedztwo regionów słabych gospodarczo o podobnych i równie dużych problemach rozwojowych rozpatrywane w kontekście potencjalnych rynków zbytu, rynków pracy czy też w aspekcie nowoczesnych czynników rozwojowych związanych z postępowaniem, innowacjami i możliwościami ich przepływu do regionu należy postrzegać w kategoriach słabości wynikających z położenia województwa.

- occurrence of border and mountain areas,
- remoteness of a large part of communes from large urban centers (peripherality),
- specificity of the region's agriculture.

Przyczyn problemów rozwojowych regionu należy dopatrywać się w triadzie cech związanych z:

- występowaniem obszarów przygranicznych i górskich,
- oddaleniem dużej części gmin od dużych ośrodków miejskich (peryferyjnością),
- specyfiką rolnictwa regionu.

Object and purpose of the work

The subject of the research consists of all communes of the Podkarpackie province. Districts distinguished in the province's territory are very diverse in terms of area as well as level of social and economic development. The size of individual administrative units of communes and districts is not indifferent to effective management of their development, for solving problems. In this respect, the disproportions in the analyzed province are huge and also determine its specificity. The smallest commune - Krościenko Wyżne (16 km²) - constitutes only 3.4% of the area of the largest commune - Lutowska (476

Przedmiot i cel pracy

Przedmiotem badań są wszystkie gminy województwa podkarpackiego. Wyodrębnione w przestrzeni województwa jednostki administracyjne są bardzo zróżnicowane zarówno pod względem obszarowym, jak i pod względem poziomu rozwoju społecznego i gospodarczego. Wielkość poszczególnych jednostek administracyjnych gmin, powiatów nie jest obojętna dla skutecznego zarządzania ich rozwojem, dla rozwiązywania problemów. W tym zakresie dysproporcje w analizowanym województwie są ogromne i również stanowią o jego specyfice. Najmniejsza gmina - Krościenko Wyżne (16 km²) stanowi załed-

Figure 1. Communes and districts of Podkarpackie province
Rysunek 1. Gminy i powiaty województwa podkarpackiego

Source: <http://rzeszow.stat.gov.pl/województwo-podkarpackie-podregiony-powiaty-gminy-2013866/informacje-o-powiatach-2011-1022/podzial-administracyjny-województwa-podkarpackiego-na-powiaty-i-gminy-2011-1023/> (dostęp 11.08.2018).

Źródło: <http://rzeszow.stat.gov.pl/województwo-podkarpackie-podregiony-powiaty-gminy-2013866/informacje-o-powiatach-2011-1022/podzial-administracyjny-województwa-podkarpackiego-na-powiaty-i-gminy-2011-1023/> (dostęp 11.08.2018).

km²), which in turn is larger than the smallest district in the region, i.e. Łańcut, 452.2 km².

The Łańcut district is less than 23% of the largest Bieszczady district in this period (1 973 km²). The area diversification of administrative units affects the population density. The average population density in the province - 119 people per 1 km² was slightly lower than the national average - 123.6 people per 1 km². In districts, the density ranged from 26 in the Bieszczady district to 172 people per 1 km² in Dębica and Łańcut districts. Much larger disproportions exist in communes. In the Lutowska commune, this density is only 5 people per 1 km², while in Krościenko Wyżne commune, there are as many as 202 people per 1 km².

The most characteristic feature of the province, which distinguishes it from other ones in the country, is low level of urbanization. Rural areas, constituting approx. 94% of the total area of the province, are inhabited by 59% of the population. The population living in cities is 41%, with the national average over 60%, which classifies the Podkarpackie province in the last place in the country (Regional Territorial Observatory Department of Strategy and Spatial Planning 2013). Also high natural increase in areas characterized by low level of economic development, low wages, high unemployment - especially hidden ones, can be a serious problem, first of all in social, but also in economic terms. The discussed indicators do not reflect the internal diversity of the analyzed area, and it is often the main cause of development problems resulting from the structural problems of weak agriculture and declining industry, and conditions for their solution.

Large disparities occur in districts in terms of the average area of agricultural holdings. In the entire region, out of 206,658 farms, larger units - over 10 ha - constitute only 2.1% (Ministry of Agriculture and Rural Development, 2014), which significantly limits the possibilities of development of competitive agriculture, deriving benefits from the so-called production scale.

The imperfections of the work workshop, in the form of a small farm, in many areas are compounded by limitations resulting from natural production conditions. Disproportions in this area illustrate the spatial diversification of the valorization index of the agricultural production space. It has a value from 39.1 points in the Krempna commune to as many as 104.1 points in the Gać commune. This indicates the occurrence in the research area of specific extremes of natural conditions: some of the weakest in the country (index below 40 points) and one of the best (indicator above 100 points). This diversity manifested by the occurrence of such extremes requires searching for different development solutions for the agriculture and rural areas of the region.

Regional development in the economic aspect is determined by economic growth and manifests itself in the transformation of factors and economic resources (internal and external to the region) into an increased amount of goods and services produced. In the social sense, it includes changes in interpersonal

wie 3,4% powierzchni gminy największej - Lutowska (476 km²), która z kolei jest większa od najmniejszego w regionie powiatu, jakim jest powiat łańcucki 452,2 km².

Wspomniany powiat łańcucki stanowi niecałe 23% największego w tym okresie powiatu bieszczadzkiego (1973 km²). Zróżnicowanie obszarowe jednostek administracyjnych wpływa na gęstość zaludnienia. Średnia gęstość zaludnienia w województwie - 119 osób na 1 km² była niewiele niższa do średniej krajowej - 123,6 osób na 1 km². W powiatach gęstość ta wynosiła od 26 - w powiecie bieszczadzkim do 172 osób na 1 km² w powiecie dębickim i łańcuckim. Znacznie większe dysproporcje występują w gminach. W gminie Lutowska gęstość ta wynosi zaledwie 5 osób na 1 km², podczas gdy w gminie Krościenko Wyżne aż 202 osoby na 1 km².

Najbardziej charakterystyczną cechą województwa, wyróżniającą go spośród innych województw kraju, jest niski stopień urbanizacji. Obszary wiejskie, stanowiące ok. 94% ogólnej powierzchni województwa, zamieszkiwało 59% ludności. Ludność mieszkająca w miastach to 41%, przy średniej krajowej ponad 60%, co klasyfikuje teren województwa podkarpackiego na ostatnim miejscu w kraju (Regionalne Obserwatorium Terytorialne Departament Strategii i Planowania Przestrzennego 2013).

Również wysoki przyrost naturalny w obszarach charakteryzujących się niskim poziomem rozwoju gospodarczego, niskimi płacami, dużym bezrobociem - zwłaszcza ukrytym, stanowić może poważny problem, przede wszystkim w kategoriach społecznych, choć również i ekonomicznych. Omówione wskaźniki nie odzwierciedlają wewnętrznego zróżnicowania analizowanego obszaru, a ono jest często główną przyczyną problemów rozwojowych, wynikających z nakładania tu problemów strukturalnych słabego rolnictwa i upadającego przemysłu, i warunkuje możliwości ich rozwiązania.

Duże dysproporcje występują w powiatach jeśli chodzi o średnią powierzchnię gospodarstw rolnych. W całym regionie, spośród 206 658 gospodarstw, jednostki większe - powyżej 10 ha stanowią zaledwie 2,1% (Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 2014), co w istotny sposób ogranicza możliwości rozwoju konkurencyjnego rolnictwa, czerpanie korzyści z tzw. skali produkcji.

Ułomności warsztatu pracy, w postaci małego gospodarstwa, w wielu obszarach potęgują ograniczenia wynikające z przyrodniczych uwarunkowań produkcyjnych. Dysproporcje w tym zakresie ilustruje przestrzenne zróżnicowanie wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Przyjmuje on wartość od 39,1 pkt w gminie Krempna do aż 104,1 pkt w gminie Gać. Wskazuje to na występowanie w obszarze badań swoistych ekstremów uwarunkowań przyrodniczych jednych z najsłabszych w kraju (wskaźnik poniżej 40 pkt) i jednych z najlepszych (wskaźnik powyżej 100 pkt). To zróżnicowanie przejawiające się występowaniem tak dużych skrajności wymaga poszukiwania odmiennych rozwiązań rozwojowych dla rolnictwa i obszarów wiejskich regionu.

relationships and social structure, which translates into a modification of the way and higher quality of life for residents (Strzelecki Z, 2008). The state of economy measured by the real level of GDP per capita, should have clearly perceptible, in social perception, impact on the wealth of citizens (Woźniak M.G, 2008). However, in the situation of the Podkarpackie province, when GDP per capita was at the time of its creation, 71.1% of the national average, it is difficult to positively assess the economy of the region, its development opportunities. The more so because this situation has already occurred in the past, and also has a place in the new administrative system. The situation is all the more worrying, that despite the systematic growth of GDP per capita in the region, the distance separating it from the national average is still growing, and the province ranks in the analyzed period at the 15th, and at best, at the 14th position in the country. On the basis of the above analysis, it can already be stated that the specificity of the region, its level of development and unfavorable processes occurring within (increasing the distance to other regions) indicate that this region should be considered difficult, requiring continuous development, inflow of capital and growth of entrepreneurship. Therefore, the authors aimed at examining the diversity of social development of all communes in the Podkarpackie province, the indicator for the development of LHDI local communities was applied, based on the method of calculating this indicator proposed by R. Czystkiewicz from the University of Szczecin. The concept of indicators for development of territorial communities is basically based on the Human Development Index (HDI) adopted by the UN to assess the development of individual countries in the world. Indicators of development of local communities are constructed on the basis of other elements than those serving the construction of indicators for provinces or countries, taking into account the "pro" or "anti-development" character of a given factor. The basis of the LHDI index calculated in this study were the following factors:

- the commune's income per capita,
- migration balance,
- unemployment rate,
- poverty rate, the share of municipal expenditure on social welfare in the total expenditure borne by the municipality.

The first two factors (a, b) testify to the development of the commune, the next two (c, d) about the burden of this development with phenomena and actions that testify to the existence of social problems slowing down or preventing from development. A model based on a multidimensional comparative analysis of Hellwig's Taxonomy Development Meter (TMR) was used to group communes into a class (Stec M., 2008). The indicator building process consisted in creating a synthetic index, which is the sum of standardized partial indicators describing development and consisted of three stages:

- selection of variables,
- standardization,
- determining the synthetic index (Hellwig Z., 1968).

Rozwój regionalny w aspekcie ekonomicznym jest zdeterminowany wzrostem gospodarczym i przejawia się w transformacji czynników oraz zasobów ekonomicznych (wewnętrznych i zewnętrznych względem regionu) w zwiększoną ilość wytwarzanych dóbr i usług. W sensie społecznym obejmuje on zmiany w relacjach międzyludzkich i strukturze społecznej, które przekładają się na modyfikację sposobu i wyższą jakość życia mieszkańców (Strzelecki Z, 2008). Stan gospodarki mierzony realnym poziomem PKB *per capita* powinien mieć wyraźnie dostrzegalne, w odczuciach społecznych, przełożenie na zamożność obywateli (Woźniak M.G, 2008). Jednak w sytuacji województwa podkarpackiego, gdy PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca stanowił, w momencie jego powstania, 71,1% średniej krajowej, trudno pozytywnie oceniać gospodarkę regionu, jej możliwości rozwojowe. Tym bardziej że sytuacja taka występowała już w przeszłości, i ma także miejsce w nowym układzie administracyjnym.

Sytuacja jest tym bardziej niepokojąca, że pomimo systematycznego wzrostu PKB *per capita* w regionie ciągle wzrasta dystans dzielący go od średniej krajowej, a województwo plasuje się w analizowanym okresie na 15., a w najlepszym przypadku - na 14. pozycji w kraju.

Na podstawie powyższej analizy można już stwierdzić, że specyfika regionu, jego poziomu rozwoju i niekorzystne procesy zachodzące w jego obrębie (powiększanie się dystansu względem innych regionów) wskazują, iż region ten należy uznać za trudny, wymagający ciągłego rozwoju, napływu kapitału i wzrostu przedsiębiorczości.

Dlatego też autorzy za cel obrali zbadanie zróżnicowania rozwoju społecznego wszystkich gmin województwa podkarpackiego, zastosowano wskaźnik rozwoju społeczności lokalnych LHDI, opierając się na metodzie wyliczania tego wskaźnika zaproponowanej przez R. Czystkiewicza z Uniwersytetu Szczecińskiego. Koncepcja wskaźników rozwoju wspólnot terytorialnych jest zasadniczo oparta na Wskaźniku Rozwoju Społecznego (HDI) przyjętym przez ONZ do oceny rozwoju poszczególnych państw świata. Wskaźniki rozwoju społeczności lokalnych skonstruowane są na podstawie innych elementów niż te, które służą budowie wskaźników dla województw lub państw, uwzględniających „pro” lub „anty-rozwojowy” charakter danego czynnika.

Podstawą wyliczonego w niniejszej pracy wskaźnika LHDI były następujące czynniki:

- dochód gminy na 1 mieszkańca,
- saldo migracji,
- wskaźnik bezrobocia
- stopa ubóstwa, udział wydatków gminy na opiekę społeczną w ogólnych wydatkach poniesionych przez gminę.

Dwa pierwsze czynniki (a, b) świadczą o rozwoju gminy, dwa następne (c, d) o obciążeniu tego rozwoju zjawiskami i działaniami świadczącymi o istnieniu problemów społecznych spowalniających lub uniemożliwiających rozwój.

Do pogrupowania gmin w klasy wykorzystany został wzór, oparty na wielowymiarowej analizie po-

Selection of diagnostic variables was made based on the literature of the subject (Parysek J. J. 1997) and in accordance with the adopted concept of local development. The results were calculated based on the arithmetic mean and the standard deviation.

równawczej Taksonomiczny Miernik Rozwoju Hellwiga (TMR). Procedura budowania wskaźnika polegała na stworzeniu syntetycznego indeksu, będącego sumą standaryzowanych wskaźników cząstkowych opisujących rozwój i składała się z trzech etapów:

- doboru zmiennych,
- standaryzacji,
- wyznaczenia wskaźnika syntetycznego (Hellwig Z., 1968).

Dobór zmiennych diagnostycznych dokonany został w oparciu o literaturę przedmiotu (Parysek J. J. 1997) oraz zgodnie z przyjętą koncepcją rozwoju lokalnego. Wyliczono wyniki opierając się na średniej arytmetycznej i odchyleniu standardowym.

Table 1. Classes of studied objects due to the level of social development

Tabela 1. Klasy badanych obiektów ze względu na poziom rozwoju społecznego

Class/ Klasa	Range/ Klasa	Level of social development/ Poziom rozwoju społecznego
I	$TMR \geq \bar{x} - s$	Very good communes/ Gminy bardzo dobre
II	$\bullet \bar{x} \leq TMR \leq \bar{x} - s$	Good communes/ Gminy dobre
III	$\bullet \bar{x} - s \leq TMR < \bar{x}$	Average communes/ Gminy przeciętne
IV	$TMR < \bar{x} - s$	Poor communes/ Gminy słabe

• - arithmetic mean/ średnia arytmetyczna, s - standard deviation/ odchylenie standardowe

Source: Own study based on (Stec M., 2008).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (Stec M., 2008).

Table 2. Ranking of communes of the Podkarpackie province due to the level of social development in 2003 and 2013

Tabela 2. Ranking gmin województwa podkarpackiego ze względu na poziom rozwoju społecznego w latach 2003 i 2013

Lp.	Commune/ Gmina	TMR and Class/ TMR oraz Klasy		Place in the 2003 ranking/ Miejsce w rankingu 2003	Place in the 2013 ranking/ Miejsce w rankingu 2013	Offset in the ranking/ Przesunięcie w rankingu
		2003	2013			
				a	b	a-b
1	Adamówka (2)	0.57=I	-0.52=II	20	74	54-
2	Baligród (2)	-0.32=IV	-0.11=I	149	18	131+
3	Baranów Sandomierski(3)	0.05=III	-0.22=II	105	34	71+
4	Besko (2)	-0.07=III	-0.06=I	122	16	106+
5	Białobrzegi (2)	0.37=II	-0.41=II	52	60	8-
6	Bircza (2)	0.14=III	-0.85=III	88	128	40-
7	Błazowa (3)	0.49=II	-0.27=II	29	43	14-
8	Boguchwała (2)	0.78=I	-0.01=I	9	11	2-
9	Bojanów (2)	0.43=II	-0.44=II	44	65	21-
10	Borowa (2)	0.43=II	-0.14=I	43	19	24+
11	Brzostek (2)	-0.24=IV	-0.58=III	144	85	59+
12	Brzozów (3)	-0.33=IV	-0.88=III	150	132	18+
13	Brzyska (2)	-0.10=III	-0.76=III	129	116	13+
14	Bukowsko (2)	0.47=II	-0.06=I	34	17	17+
15	Chłopice (2)	0.82=I	-0.36=II	7	51	44-
16	Chmielnik (2)	0.91=I	-0.23=II	4	35	31-
17	Chorkówka (2)	0.43=II	-0.64=III	45	96	51-
18	Cieszanów (3)	-0.05=III	-0.40=II	117	57	60-
19	Cisna (2)	0.44=II	-0.03=I	42	12	30+
20	Cmolas (2)	0.12=III	-0.58=III	92	83	9+
21	Czarna (2)	0.49=II	-0.40=II	31	55	24-
22	Czarna (2)	0.23=II	-0.42=II	78	62	16+
23	Czarna (2)	-0.03=III	-0.90=III	115	134	19-

24	Czermin (2)	0.46=II	-0.28=II	38	46	8-
25	Czudec (2)	0.15=III	-1.22=IV	85	155	70-
26	Dębica (1)	-0.38=IV	-0.80=III	152	123	29+
27	Dębica (2)	0.50=II	-0.22=II	28	32	4-
28	Dębowiec (2)	-0.12=III	-0.74=III	131	110	21+
29	Domaradz (2)	-0.34=IV	-1.39=IV	151	159	8-
30	Dubiecko (2)	-0.03=III	-0.81=III	113	124	11-
31	Dukla (3)	0.10=III	-0.68=III	95	101	6-
32	Dydnia (2)	-0.39=IV	-1.38=IV	153	158	5-
33	Dynów (1)	0.15=III	-0.58=III	84	112	28-
34	Dynów (2)	0.42=II	-0.74=III	46	86	40-
35	Dzikowiec (2)	0.31=II	-0.43=II	65	63	2+
36	Fredropol (2)	-0.16=IV	-0.66=III	138	99	39+
37	Frysztak (2)	-0.05=III	-1.20=IV	118	153	35-
38	Gać (2)	0.75=I	-0.75=III	11	113	102-
39	Gawłuszowice (2)	0.51=II	-0.41=II	25	61	36-
40	Głogów Małopolski (3)	0.83=I	0.05=I	6	7	1-
41	Gorzyce (2)	0.14=III	-0.25=II	89	38	51+
42	Grębów (2)	0.24=II	-0.26=II	74	41	33+
43	Grodzisko Dolne (2)	0.46=II	-0.62=III	37	93	56-
44	Haczów (2)	0.23=II	-0.79=III	75	120	45-
45	Harasiuki (2)	0.14=III	-1.04=IV	90	147	57-
46	Horyniec Zdrój (2)	0.01=III	-0.28=II	108	45	63+
47	Hyżne (2)	0.63=I	-0.21=II	16	28	12-
48	Iwierzycy (2)	0.48=II	-0.52=II	32	73	41-
49	Iwonicz Zdrój (3)	0.37=II	-0.22=II	55	31	24+
50	Jarocin (2)	0.42=II	-0.74=III	47	109	62-
51	Jarosław (1)	-0.09=III	-0.97=III	124	141	17-
52	Jarosław (2)	0.41=II	-0.69=III	48	102	54-
53	Jasienica Rosielna (2)	-0.02=III	-1.30=IV	112	156	44-
54	Jasło (1)	-0.50=IV	-0.93=III	157	137	20+
55	Jasło (2)	-0.12=III	-1.13=IV	132	150	18-
56	Jaśliska (2)	-	-0.15=II	-	20	-
57	Jawornik Polski (2)	0.20=II	-0.99=IV	79	143	64-
58	Jedlicze (3)	0.35=II	-0.67=III	58	100	42-
59	Jeżowe (2)	0.32=II	-0.75=III	64	114	50-
60	Jodłowa (2)	0.12=III	-0.47=II	93	69	24+
61	Kamień (2)	0.86=I	-0.39=II	5	53	48-
62	Kańczuga (3)	0.40=II	-0.85=III	51	129	78-
63	Kolbuszowa (3)	-0.14=III	-0.40=II	134	56	78+
64	Kołaczyce (2)	-0.29=IV	-1.15=IV	146	151	5-
65	Komańcza (2)	-0.09=III	-0.22=II	126	33	93+
66	Korczyn (2)	0.45=II	-0.45=II	41	66	25-
67	Krasiczyn (2)	-0.06=III	-0.92=III	120	136	16-
68	Krasne (2)	1.02=I	-0.04=I	1	13	12-
69	Krempna (2)	-0.20=IV	-0.70=III	140	103	37+
70	Krosno (1)	0.81=I	0.68=I	8	2	6+
71	Krościenko Wyżne (2)	0.74=I	-0.46=II	12	67	55-
72	Krzeszów (2)	0.51=II	0.19=I	24	5	19+
73	Krzywcza (2)	0.11=III	-1.00=IV	94	144	50-
74	Kuryłówka (2)	0.32=II	-0.72=III	61	106	45-
75	Laszki (2)	-0.13=III	-0.77=III	133	119	14+
76	Lesko (3)	0.06=III	-0.73=III	104	108	4-
77	Leżajsk (1)	0.20=II	-0.60=III	90	91	1-

78	Leżajsk (2)	0.32=II	-0.59=III	63	89	26-
79	Lubaczów (1)	-0.05=III	-0.50=II	119	70	49+
80	Lubaczów(2)	0.01=III	-0.94=III	106	139	33-
81	Lubenia (2)	0.47=II	-0.24=II	36	37	1-
82	Lutowiska (2)	0.13=III	-0.56=III	91	80	11+
83	Łańcut (1)	0.20=III	-0.37=II	81	52	29+
84	Łańcut (2)	0.36=II	-0.26=II	56	40	16+
85	Majdan Królewski (2)	-0.09=III	-0.94=III	127	140	13-
86	Markowa (2)	0.23=II	-0.65=III	76	97	21-
87	Medyka(2)	0.37=II	-0.41=II	54	58	4-
88	Miejsce Piastowe (2)	0.56=I	-0.24=II	21	36	15-
89	Mielec (1)	-0.20=IV	-0.44=II	142	64	78+
90	Mielec (2)	0.49=II	-0.18=II	30	23	7+
91	Narol (3)	-0.20=IV	-0.21=II	141	29	112+
92	Niebylec (2)	-0.02=III	-0.84=III	111	127	16-
93	Nisko (3)	-0.08=III	-0.53=II	123	77	46+
94	Niwiska (2)	0.17=III	-0.20=II	83	27	56+
95	Nowa Dęba (3)	0.06=III	-0.47=II	103	68	35+
96	Nowa Sarzyna (3)	-0.10=III	-0.93=III	128	138	10-
97	Nowy Żmigród (2)	-0.02=III	-1.10=IV	110	149	39-
98	Nozdrzec (2)	-0.44=IV	-1.20=IV	155	154	1+
99	Oleszyce (3)	-0.16=IV	-0.27=II	137	44	93+
100	Olszanica (2)	-0.03=III	-0.77=III	114	118	4-
101	Orły (2)	0.36=II	-0.57=III	57	82	25-
102	Osiek Jasielski (2)	-0.29=IV	-0.77=III	145	117	28+
103	Ostrów (2)	0.35=II	0.42=I	59	3	56+
104	Padew Narodowa (2)	0.53=I	-0.19=II	23	25	2-
105	Pawłosiów (2)	0.40=II	-0.52=II	49	72	23-
106	Pilzno (3)	0.47=II	-0.21=II	33	30	3+
107	Pruchnik (2)	0.09=III	-0.89=III	97	133	36-
108	Przecław (2)	0.08=III	-0.58=III	99	84	15+
109	Przemyśl (1)	-0.23=IV	-0.16=II	143	21	122+
110	Przemyśl (2)	0.19=III	-0.83=III	82	126	44-
111	Przeworsk (1)	0.01=III	-0.76=III	107	115	8-
112	Przeworsk (2)	0.24=II	-1.02=IV	73	146	73-
113	Pysznica (2)	0.46=II	-0.18=II	40	24	16+
114	Radomyśl nad Sanem (2)	0.46=II	-0.20=II	39	26	13+
115	Radomyśl Wielki (3)	0.30=II	-0.50=II	67	71	4-
116	Radymno (1)	-0.07=III	-0.74=III	121	111	10+
117	Radymno (2)	-0.11=III	-0.87=III	130	131	1-
118	Rakszawa (2)	0.09=III	-1.35=IV	98	157	59-
119	Raniżów (2)	0.57=I	-0.63=III	19	93	74-
120	Rokietnica(2)	0.68=I	-0.59=III	14	87	73-
121	Ropczyce (3)	0.23=II	-0.66=III	77	98	21-
122	Roźwienica (2)	0.26=II	-0.56=III	69	81	12-
123	Rudnik nad Sanem (3)	0.06=III	-1.47=IV	102	160	58-
124	Rymanów (3)	0.51=II	-0.01=I	27	10	17-
125	Rzeszów (1)	0.10=III	1.74=I	96	1	95+
126	Sanok (1)	-0.29=IV	-0.55=III	148	79	69+
127	Sanok (2)	-0.42=IV	-0.52=II	154	75	79+
128	Sędziszów Małopolski (3)	0.00=III	-0.79=III	109	121	12-
129	Sieniawa (2)	0.62=I	0.00=I	17	9	8+
130	Skołyszyn (2)	-0.09=III	-0.98=IV	125	142	17-
131	Sokołów Małopolski (3)	0.40=II	-0.31=II	50	48	2+

132	Solina(2)	0.94=I	0.04=I	2	8	6-
133	Stalowa Wola (1)	-0.70=IV	-0.82=III	159	125	34+
134	Stary Dzików (2)	0.76=I	0.30=I	10	4	6+
135	Strzyżów (3)	-0.29=IV	-1.06=IV	147	148	1-
136	Stubno (2)	0.14=III	-0.72=III	87	105	18-
137	Świlcza (2)	0.61=I	-0.18=II	18	22	4-
138	Tarnobrzeg (1)	-0.14=III	-0.05=I	135	15	120+
139	Tarnowiec (2)	0.08=III	-0.91=III	100	135	35-
140	Tryńcza (2)	0.47=II	-0.63=III	35	95	60-
141	Trzebowniko (2)	0.68=I	0.09=I	15	6	9+
142	Tuszów Narodowy (2)	0.25=II	-0.59=III	71	90	19-
143	Tyczyn (3)	0.93=I	-0.28=II	3	47	44-
144	Tylawa Wołoska (2)	-0.16=IV	-0.41=II	139	59	80+
145	Ulanów (3)	0.31=II	-0.60=III	66	92	26-
146	Ustrzyki Dolne (3)	-0.63=IV	-0.86=III	158	130	28+
147	Wadowice Górne (2)	0.73=I	-0.31=II	13	49	36-
148	Wiązownica (2)	0.37=II	-0.59=III	53	88	35-
149	Wielkie Oczy (2)	-0.04=III	-0.26=II	116	42	74+
150	Wielopole Skrzyńskie (2)	-0.15=III	-1.00=IV	136	145	9-
151	Wiśniowa (2)	-0.46=IV	-1.17=IV	156	152	4+
152	Wojaszówka (2)	0.32=II	-0.39=II	62	54	8+
153	Zagórz (3)	0.06=III	-0.04=I	101	14	87+
154	Zaklików (2)	0.26=II	-0.80=III	68	122	54-
155	Zaleszany (2)	0.34=II	-0.52=II	60	76	16-
156	Zarszyn (2)	0.15=III	-0.25=II	86	39	47+
157	Zarzeczce (2)	0.51=II	-0.73=III	26	107	81-
158	Żołyńia (2)	0.25=II	-0.54=II	72	78	6-
159	Żurawica (2)	0.25=II	-0.71=III	70	104	34-
160	Żyraków (2)	0.55=I	-0.34=II	22	50	28-

Rodzaje gmin: (1) gminy miejskie, (2) gminy wiejskie, (3) gminy miejsko-wiejskie.

Source: Own study.

Źródło: Opracowanie własne.

The above table presents ranking of communes in terms of social development by groups. When analyzing this list, it should be remembered that communes are classified into individual classes on the basis of their position on the background of other communes in the province, and not on the basis of objective indicators. Thus, the obtained result indicates the level of spatial differentiation in the level of social development in dynamic terms - for 2003 and 2013.

A positive decline in the number of communes from the lowest class by two units is noticed. At the same time, the number of four of two socially most developed groups decreased, and the number of communes with an average. The indicator analysis shows that the province is developing. However, this development is very diverse in individual communes. The largest social development takes place in the central and north-western region of the Podkarpackie province. It has many factors, but it is important to recognize that these regions have a well-developed communication network, the A-4 motorway, constantly developing Jasionka airport,

W powyższej tabeli zaprezentowano ranking badanych gmin pod względem rozwoju społecznego, oraz ukazano miejsce w analizowanych latach i przesunięcie w rankingu. Analizując to zestawienie należy pamiętać, że gminy zaliczane są do poszczególnych klas na podstawie ich pozycji na tle pozostałych gmin województwa, a nie na podstawie obiektywnych wskaźników. Zatem otrzymany wynik wskazuje poziom zróżnicowania przestrzennego w poziomie rozwoju społecznego w ujęciu dynamicznym – dla roku 2003 i 2013.

Zaobserwowano, że w roku 2003 w I grupie o najwyższym stopniu rozwoju społecznego liczba gmin wyniosła 23 natomiast 10 lat później gmin jest o 4 mniej, na rzecz wzrostu liczebność gmin o przeciętnym poziomie rozwoju.. Zauważa się pozytywny proces spadku liczebności gmin z najniższej klasy(z 23 w 2003roku do 19 w 2013roku). Gminy, które od lat utrzymują pozycję najsilniejszych społecznie w regionie to gmina miejska Krosno, Boguchwała. Największy wzrost na przestrzeni badanych lat zanotowała gmina miejska Rzeszów, Baligród (przesunięcie o 131 obiektów) gmina miejska Przemyśl(122+), gmi-

migration balance and the influx of new companies in these regions are of great importance here.

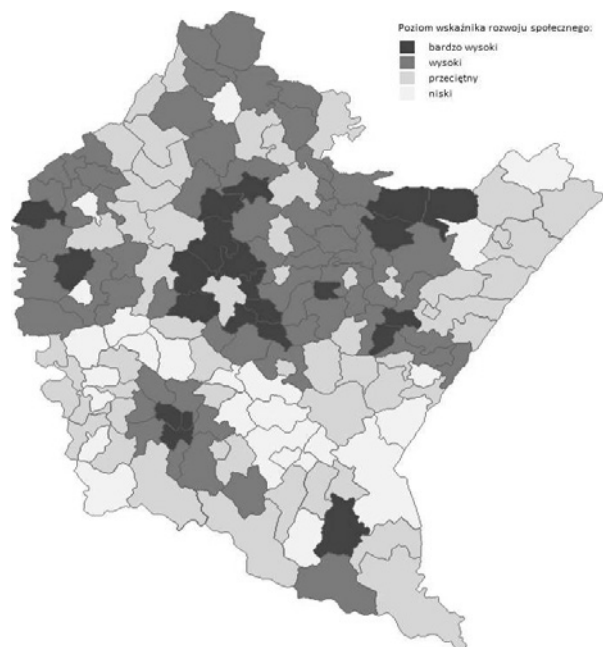

Figure 2. Synthetic indicator of social development of Podkarpackie communes - LHDI, 2003

Rysunek 2. Przestrzenny obraz różnic regionalnych w zakresie rozwoju społecznego gmin województwa podkarpackiego- LHDI, 2003 rok

Source: Own study based on CSO data.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych z tabeli 2.

na miejska Tarnobrzeg(120+), Trzebownisko, oraz Ostrów. Natomiast gminy, które zanotowały największe przesunięcie w rankingu to gminy: Gać (102-), Zarzecze (81-) Raniszów (74-),Rokietnica (73-), gm. wiejska Przeworsk (73-) oraz Czudec (70-).

Z analizy wskaźnikowej wynika, że województwo się rozwija. Jednak rozwój ten jest bardzo zróżnicowany w poszczególnych gminach. Największy rozwój

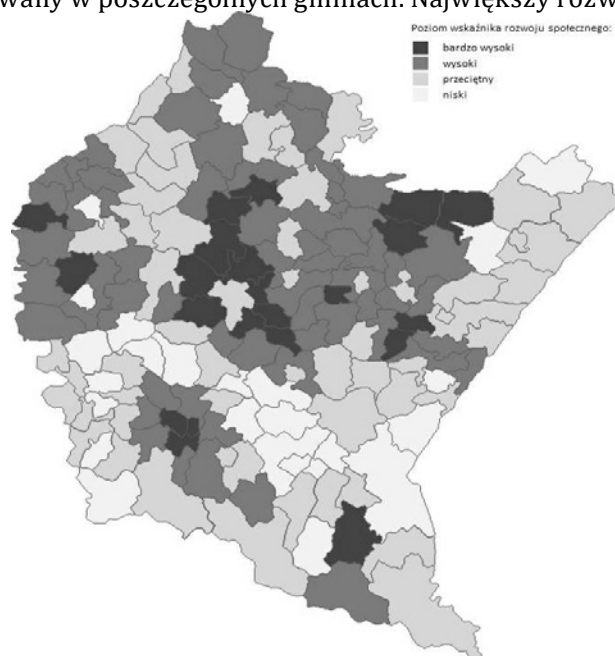

Figure 3. Synthetic indicator of social development of Podkarpackie communes - LHDI, 2013

Rysunek 3. Przestrzenny obraz różnic regionalnych w zakresie rozwoju społecznego gmin województwa podkarpackiego - LHDI, 2013 rok

Source: Own study based on CSO data.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych z tabeli 2.

Conclusions

Relatively high share of hilly and mountainous areas in the region undoubtedly affects its development. Developmental negligence in these areas is not only a threat to their marginalization, but also a threat to degradation of the natural environment and the threat to functions that these areas fulfill in the overall economy. In theoretical concepts of regional development, in a privileged position there are large urban centers and their immediate surroundings, which through better developed transport, communication, technical and social infrastructure, concentration of various types of economic activities, are linked to the innovation

społeczny dokonuje się w rejonie centralnym i północno-zachodnim województwa podkarpackiego. Ma na to wiele czynników, ale do najważniejszych należy uznać, że regiony te mają dobrze rozwiniętą sieć komunikacyjną, duże znaczenia ma tutaj autostrada A-4, ciągle się rozwijające lotnisko Jasionka, saldo migracji oraz napływ nowych firm w te regiony.

Wnioski

Stosunkowo duży udział terenów górskich i górskich w regionie niewątpliwie rzutuje na jego rozwój. Zaniedbania rozwojowe w tych obszarach to nie tylko zagrożenie ich marginalizacją, ale również zagrożenie degradacją środowiska przyrodniczego i zagrożenie funkcji, jakie pełnią te obszary w całokształcie gospodarki. W koncepcjach teoretycznych rozwoju regionalnego, na uprzywilejowanej pozycji znajdują się duże ośrodki miejskie i ich najbliższe otoczenie, które przez lepiej rozwiniętą infrastrukturę transportową, komunikacyjną, techniczną, i społeczną, koncentrację różnego typu działalności gospodarczej powiązanej z gospodarką innowacyjną oraz ak-

economy and socio-cultural and political activity competitive and attractive to potential investors. In peripheral regions, distances and harder accessibility result in additional costs that hinder economic and social development and reduce the level of competitiveness.

The aid granted to Poland since its accession to the European Union has strongly stimulated the socio-economic growth of the country. In terms of GDP growth, Poland is a leader among other EU countries (Ministry of Foreign Affairs 2014). Data shows that we have used our EU chances very well and the most important successes of the country include: significant economic progress, increase of the society's wealth and increase of Polish competitiveness companies. The Podkarpackie province also noted economic and social progress, but territorially diverse development level for growth. Communes that have maintained the position of socially the strongest in the region for years are the communes: Krosno and Boguchwała. The largest increase over the analyzed years was recorded in Rzeszów, Trzebownisko, Przemyśl and Ostrów communes.

tywność społeczno-kulturalną i polityczną stają się konkurencyjne i atrakcyjne dla potencjalnych inwestorów. W regionach peryferyjnych odległości i trudniejsza dostępność, skutkują dodatkowymi kosztami, utrudniającymi rozwój gospodarczy i społeczny, oraz obniżeniem poziomu konkurencyjności.

Pomoc przyznana Polsce od momentu przystąpienia do Unii Europejskich silnie stymuluje wzrost społeczno-gospodarczy kraju. Polska pod względem wzrostu PKB jest wśród innych krajów UE liderem (Ministerstwo Spraw Zagranicznych 2014). Z danych wynika, że, bardzo dobrze wykorzystaliśmy naszą unijną szansę, a do najważniejszych sukcesów kraju można zaliczyć: znaczący postęp gospodarczy, wzrost zamożności społeczeństwa oraz wzrost konkurencyjności polskich firm. Również województwo podkarpackie odnotowało postęp gospodarczy i społeczny ale zróżnicowany terytorialnie.

References/ Literatura:

1. GUS (2014). Bank danych Lokalnych. Warszawa: GUS.
2. Hellwig, Z. (1968). Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i struktur wykwalifikowanych kadr. *Przeгляд Statystyczny*, 15(4), 307-327.
3. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (2014). *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013*. Warszawa: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
4. Ministerstwo Spraw Zagranicznych (2014). *Polskie 10 lat w Unii*. Warszawa: Ministerstwo Spraw Zagranicznych.
5. Kosiedowski, W. (2008). *Zarządzanie rozwojem regionalnym i lokalnym*. W: Z. Strzelecki (red.), *Gospodarka regionalna i lokalna* (s. 233-240). Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
6. Parysek, J.J. (1997). *Podstawy gospodarki lokalnej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
7. PBPP w Rzeszowie (2008). *Prognoza oddziaływania na środowisko projektu - STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA – PODKARPACKIE 2020*. Rzeszów: PBPP.
8. Regionalne Obserwatorium Terytorialne Departament Strategii i Planowania Przestrzennego (2013). *Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podkarpackiego aktualizacja strategii rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2007-2013*. Rzeszów: Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego.
9. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 sierpnia 1998 r. w sprawie utworzenia powiatów, Dz. U. 1998 nr 103 poz. 652.
10. Stasiak, E. (2016). *Rozwój społeczno-gospodarczy na przykładzie gmin miejskich województwa łódzkiego*. Łódź: Uniwersytet Łódzki. <https://doi.org/10.18778/8088-490-8.08>
11. Stec, M. (2008). Ranking poziomu rozwoju krajów Unii Europejskiej. *Gospodarka Narodowa*, 7-8, 99-118. <https://doi.org/10.33119/GN/101330>
12. Strzelecki, Z. (red) (2008). *Polityka regionalna i lokalna*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
13. Woźniak, M.G. (2008). *Wzrost gospodarczy, Podstawy teoretyczne*. Kraków: Wyd. AE.